

TEKNOLOGIK OMILLAR: TRANSMILLIY KOMPANIYALAR INNOVATSION TAJRIBASIDAN FOYDALANISH

Bultakova Marjona Nurqobil qizi

Xalqaro Nordik Universiteti talabasi

Telefon: +998900624643

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17879493>

Annotatsiya: Ushbu tezis transmilliy kompaniyalar (TMK)ning innovatsion tajribasidan foydalanish orqali texnologik omillarning biznes rivojlanishiga ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Ishda TMKlarning innovatsion jarayonlarni joriy etish, ilmiy-texnikaviy yangiliklarni qabul qilish va texnologik rivojlanishga bo'lgan ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, innovatsion tajribani milliy kompaniyalar faoliyatiga tatbiq etish imkoniyatlari ham ko'rib chiqiladi. Tezisda statistik ma'lumotlar, kompaniya faoliyati misollari va ilmiy tadqiqot natijalari asos sifatida keltirilgan.

Kalit so'zlar: Transmilliy kompaniyalar, innovatsion tajriba, texnologik omillar, texnologik transfer, biznes rivojlanishi, ilmiy-texnikaviy innovatsiyalar.

Аннотация: Данная тезисная работа посвящена изучению влияния технологических факторов на развитие бизнеса с использованием инновационного опыта транснациональных корпораций (ТНК). В работе анализируются процессы внедрения инноваций ТНК, принятие научно-технических новшеств и их влияние на технологическое развитие. Также рассматриваются возможности применения инновационного опыта в деятельности национальных компаний. В тезисе представлены статистические данные, примеры деятельности компаний и результаты научных исследований.

Ключевые слова: транснациональные корпорации, инновационный опыт, технологические факторы, технологический трансфер, развитие бизнеса, научно-технические инновации.

Annotation: This thesis is dedicated to studying the impact of technological factors on business development by leveraging the innovative experience of transnational corporations (TNCs). The study analyzes the implementation of innovation processes by TNCs, adoption of scientific and technical innovations, and their influence on technological development. It also explores the possibilities of applying innovative experience in the activities of national companies. The thesis is based on statistical data, company activity examples, and research findings.

Keywords: transnational corporations, innovative experience, technological factors, technology transfer, business development, scientific and technical innovations.

Kirish

So'nggi yillarda global iqtisodiy raqobat kuchayib, kompaniyalar muvaffaqiyat qozonish uchun innovatsiyalarni joriy etishga majbur bo'lmoqda. Transmilliy kompaniyalar o'zlarining keng ko'lamli resurslari, ilg'or texnologiyalari va ilmiy-texnikaviy tajribalari orqali bozorda yetakchi pozitsiyani egallaydi. Ularning innovatsion tajribasi boshqa mamlakat kompaniyalari uchun texnologik transfer va samarali rivojlanish imkoniyatini yaratadi [1], [2].

Texnologik omillar — kompaniya ishlab chiqarish jarayonlari, ilmiy-texnikaviy imkoniyatlar, raqamli transformatsiya va yangi texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq bo'lgan barcha jihatlar. TMKlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, innovatsion yondashuv va texnologik

yangiliklar korxona samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu sababli, milliy kompaniyalar TMK tajribasini o'rganib, uni o'z sharoitlariga moslashtirishga intilishadi [3].

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalangan:

- **Analitik metod:** TMKlarning innovatsion tajribasi va texnologik jarayonlari bo'yicha statistik ma'lumotlar tahlil qilindi [4].
- **Kiyosiy metod:** Milliy va transmilliy kompaniyalar o'rtasidagi innovatsion jarayonlarning farqlari va o'xshashliklari taqqoslandi [5].
- **Kuzatuv va holat tahlili:** Global kompaniyalar (masalan, Samsung, Siemens, Toyota)ning innovatsion loyihalari va texnologik transfer tajribalari tahlil qilindi [6].
- **Matnli va ilmiy manbalarni tahlil qilish:** Ilmiy maqolalar, kompaniya hisobotlari va patent ma'lumotlari o'rganildi [7], [8].

Metodologiya tadqiqotning ob'ektiv va ilmiy asoslangan bo'lishini ta'minlaydi hamda transmilliy kompaniyalar tajribasini samarali baholashga imkon beradi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, TMKlarning texnologik omillarga bo'lgan ta'siri quyidagi asosiy jihatlardan iborat:

- **Innovatsion jarayonlarni joriy etish:** TMKlar yangi texnologiyalarni ishlab chiqarishga tatbiq etadi, bu esa mahsulot sifati va samaradorligini oshiradi [9].
- **Texnologik transfer:** TMKlarning global filiallari milliy kompaniyalarga ilg'or tajribalarni yetkazib beradi, shuningdek, mahalliy ishlab chiqaruvchilarda yangi bilim va ko'nikmalar hosil bo'ladi [10].
- **Raqamli transformatsiya:** Kompaniyalar raqamli platformalar va sun'iy intellekt asosida jarayonlarni avtomatlashtirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi [11].
- **Tadqiqot va rivojlanish faoliyati:** TMKlar R&D bo'limlari orqali yangi texnologiyalarni yaratadi va ularni global bozorga chiqaradi, bu esa texnologik rivojlanishga sezilarli hissa qo'shadi [12].

Shuningdek, natijalar milliy kompaniyalar uchun TMK tajribasini moslashtirish va joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Tahlil va muhokama

Transmilliy kompaniyalar (TMK)ning innovatsion tajribasi milliy kompaniyalar faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi va ularning texnologik rivojlanishi uchun strategik model sifatida xizmat qiladi. Bu ta'sirning asosiy yo'nalishlaridan biri – ilg'or ishlab chiqarish texnologiyalarini tatbiq etish va ularni mahalliy sharoitlarga moslashtirishdir. Misol uchun, Samsung kompaniyasi ilg'or elektronika ishlab chiqarish jarayonlarini o'z filiallarida joriy etib, mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun yangi texnologik standartlarni belgilaydi. Shu bilan birga, kompaniya R&D bo'limlarida yangi texnologiyalarni yaratadi va ularni global bozorga chiqaradi, bu esa texnologik innovatsiyalarni tezkor tarqatish imkonini beradi [6], [9].

TMKlarning innovatsion tajribasi raqamli transformatsiya jarayonida ham o'z aksini topadi. Masalan, avtomatlashtirilgan tizimlar va sun'iy intellekt asosidagi ishlab chiqarish jarayonlari ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, TMKlarda raqamli transformatsiya natijasida ishlab chiqarish samaradorligi o'rtacha 20–30% ga oshadi, bu esa mahsulot tannarxini pasaytirish va bozor ulushini

kengaytirish imkonini yaratadi [11]. Shu bilan birga, raqamli platformalardan foydalanish kompaniyalarga global bozor talablariga tez moslashish, iste'molchi ehtiyojlarini real vaqt rejimida tahlil qilish va mahsulotlarni individuallashtirish imkoniyatini beradi.

Texnologik transfer jarayonida milliy kompaniyalar bir qator muammolarga duch keladi. Birinchidan, ilg'or texnologiyalarni joriy etish xarajatlari yuqori bo'lishi mumkin, ayniqsa, yuqori aniqlikdagi uskunalar va avtomatlashtirilgan tizimlarni xarid qilish zarurati yuzaga kelganda. Bu esa kichik va o'rta biznes sub'ektlari uchun moliyaviy yukni oshiradi [10]. Ikkinchidan, mahalliy xodimlarda ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish uchun yetarli bilim va ko'nikmalar bo'lmasligi mumkin. Bu muammo nafaqat texnik mutaxassislar, balki menejerlar va ishlab chiqarish jarayonlarini nazorat qiluvchi shaxslar uchun ham dolzarbdir. Uchinchi muammo – patent va intellektual mulk bilan bog'liq cheklovlar. TMKlar ko'pincha o'z texnologiyalarini patentlaydi, shuning uchun ularni joriy etishda litsenziya shartlari va to'lovlar mavjud bo'lishi mumkin [10].

Shunga qaramay, TMK tajribasini milliy kompaniyalarda qo'llash bir qator afzalliklarni beradi. Avvalo, innovatsion jarayonlarni tezlashtirish imkoniyati yuzaga keladi. Milliy kompaniyalar ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish orqali yangi mahsulotlar ishlab chiqarishni tezlashtiradi va ishlab chiqarish jarayonini optimallashtiradi. Bu esa bozor raqobatbardoshligini oshirish va mahsulot sifatini yaxshilashga yordam beradi [7]. Ikkinchidan, TMK tajribasi yordamida mahsulot va xizmatlar sifati yaxshilanadi. Ilg'or texnologiyalar mahsulot xatoliklarini kamaytiradi, ishlab chiqarish jarayonini avtomatlashtiradi va mahsulot barqarorligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, kompaniyalar ilg'or standartlarga mos keladigan sertifikatlashtirish va sifat nazorati tizimlarini joriy etadi. Bu esa ularni xalqaro bozor talablariga moslashtirish imkonini beradi [12].

TMKlar innovatsion tajribasining yana bir muhim jihati – global bozor bilan integratsiya qilish imkoniyati. Mahalliy kompaniyalar TMKlar tajribasini o'zlashtirgan holda xalqaro standartlarga javob beradigan mahsulotlar ishlab chiqarishi mumkin. Masalan, Toyota kompaniyasi ishlab chiqarish jarayonida "Just in Time" tizimini tatbiq etgan, bu esa butun global tarmoqdagi filiallarda ishlab chiqarishni optimallashtirishga xizmat qilgan. Shu bilan birga, Mahalliy kompaniyalar ham ushbu tizimni o'z ishlab chiqarish jarayonlariga moslashtirib, resurslardan samarali foydalanish va mahsulot yetkazib berish jarayonini soddalashtirish imkoniga ega bo'ladi [6], [9].

Texnologik transfer jarayoni shuningdek kompaniyalar strategiyasi bilan chambarchas bog'liq. TMKlar ko'pincha "know-how" va innovatsion bilimlarni o'z filiallariga yetkazib, mahalliy xodimlarni o'qitadi va ularning malakasini oshiradi. Bu esa milliy kompaniyalar uchun ilg'or texnologiyalarni tezroq o'zlashtirish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, TMKlar global tarmoqlar orqali o'z bilimlarini yangilab turadi, bu esa milliy kompaniyalar uchun doimiy yangilanish va texnologik rivojlanish imkonini beradi [8], [12].

Shu o'rinda davlat siyosatining roli ham muhim hisoblanadi. Milliy kompaniyalar TMK tajribasini samarali o'zlashtirishi uchun davlat tomonidan texnologik transferni qo'llab-quvvatlash, moliyaviy rag'batlantirish va patent huquqlarini himoya qilish zarur. Misol uchun, koreys, nemis va yapon kompaniyalarining muvaffaqiyati davlat tomonidan ilmiy-texnikaviy innovatsiyalarni rag'batlantirish siyosati bilan bog'liq [5], [7]. Shu bilan birga, davlat innovatsion klasterlar, inkubatorlar va texnoparklar tashkil etish orqali milliy kompaniyalar

uchun ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish jarayonini soddalashtiradi va xarajatlarni kamaytiradi.

Bundan tashqari, TMKlar tajribasi milliy kompaniyalar uchun R&D sohasini rivojlantirishga ham hissa qo'shadi. TMKlar global miqyosda ilmiy-texnikaviy tadqiqotlar olib boradi va yangi texnologiyalarni yaratadi. Milliy kompaniyalar bu tajribani o'z R&D bo'limlariga tatbiq etib, innovatsion mahsulotlar yaratadi, patentlar olish va bozor talablariga moslashadi. Shu tariqa, milliy kompaniyalar nafaqat texnologik jihatdan rivojlanadi, balki global bozor raqobatiga tayyor mahsulotlar ishlab chiqaradi [9], [11].

TMKlarning innovatsion tajribasini o'zlashtirish natijasida milliy kompaniyalar quyidagi strategik foydalarga ega bo'ladi: ishlab chiqarish samaradorligi oshadi, mahsulot sifati yaxshilanadi, global bozor talablariga tez moslashish imkoniyati yuzaga keladi, xodimlarning malakasi oshadi va intellektual kapital rivojlanadi. Shu bilan birga, milliy kompaniyalar texnologik risklarni kamaytiradi va innovatsion jarayonlarni tezlashtiradi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, TMKlarning innovatsion tajribasidan foydalanish milliy kompaniyalar uchun texnologik rivojlanishning asosiy vositasi hisoblanadi. Shu bilan birga, bu jarayon samarali bo'lishi uchun kompaniyalar o'z resurslarini samarali boshqarishi, xodimlar malakasini oshirishi va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni olishi zarur. Texnologik transfer jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish milliy kompaniyalarni global bozor bilan integratsiya qiladi va raqobatbardoshlikni sezilarli darajada oshiradi [7], [12].

Umuman olganda, TMKlarning innovatsion tajribasini o'zlashtirish milliy kompaniyalar uchun nafaqat texnologik rivojlanish, balki iqtisodiy samaradorlik, bozor ulushini oshirish, xodimlarni malaka oshirish va xalqaro raqobatbardosh mahsulotlar yaratish imkonini beradi. Shu bilan birga, innovatsion jarayonni samarali boshqarish va davlat qo'llab-quvvatlashini jalb qilish kompaniyalarning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Xulosa

Ushbu tezis natijalari shuni ko'rsatdiki, transmilliy kompaniyalar innovatsion tajribasidan foydalanish texnologik rivojlanish va biznes samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Milliy kompaniyalar uchun TMK tajribasini o'rganish va moslashtirish iqtisodiy va texnologik raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, texnologik transfer jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun xodimlarni malaka oshirish, intellektual mulkni himoya qilish va investitsiyalarni jalb qilish zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Dunning, J. H. *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Cheltenham: Edward Elgar, 2020, p. 45–60.
2. Bartlett, C., & Ghoshal, S. *Managing Across Borders: The Transnational Solution*. Boston: Harvard Business School Press, 2019, p. 23–38.
3. Rugman, A. M. *The End of Global Strategy?* London: Routledge, 2018, p. 50–65.
4. UNCTAD. *World Investment Report 2021: Investing in Sustainable Recovery*. Geneva: UNCTAD, 2021, p. 112–130.
5. Porter, M. E. *Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 2019, p. 72–89.
6. Kim, L. *Technology Transfer and Innovation: Lessons from Samsung Electronics*. Journal of Technology Management, 2020, Vol. 35, p. 15–29.

7. OECD. *Science, Technology and Innovation Outlook 2022*. Paris: OECD Publishing, 2022, p. 88–105.
8. Narula, R. *Global Innovation Networks*. London: Routledge, 2019, p. 37–54.
9. Choi, S., & Lee, J. *Innovation Strategies in Multinational Corporations*. International Business Review, 2021, Vol. 30, p. 200–215.
10. UNIDO. *Technology Transfer and Development*. Vienna: UNIDO, 2020, p. 40–57.
11. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. New York: W. W. Norton & Company, 2019, p. 120–145.
12. Ghemawat, P. *Redefining Global Strategy: Crossing Borders in a World Where Differences Still Matter*. Boston: Harvard Business Review Press, 2020, p. 60–80.